

معرفی چند کتاب در باره شیعه

کتابخانه تخصصی مؤسسه شیعه‌شناسی

۱. شکل‌گیری سازمان روحانیت شیعه

تألیف محمدعلی اخلاقی، با راهنمایی محمود تقی‌زاده داوری، قم، مؤسسه شیعه‌شناسی، ۱۳۸۴، ۲۴۰ ص، وزیری، موضوع: سازمان روحانیت شیعه.

در این کتاب، چگونگی شکل‌گیری سازمان روحانیت شیعه از نیمه دوم قرن سوم تا نیمه اول قرن پنجم هجری با دید جامعه‌شناسانه مورد بررسی قرار گرفته است. هدف مؤلف پاسخ به این پرسش‌هاست:

۱. نهاد آموزشی جامعه شیعه (حوزه علمیه و روحانیت) در چه عصر و زمانی پدید آمده است؟

۲. عوامل و زمینه‌های اجتماعی، که در فرایند این شکل‌گیری مؤثر بوده‌اند، کدامند؟

۳. چه شخصیت‌ها و چه ویژگی‌هایی در این زمینه نقش اساسی داشته‌اند؟

۴. شاخص‌های سازمان روحانیت شیعه چه بوده است؟

۵. کارکردهای سازمان، منابع مالی و برخی موضوعات مربوط به آن چگونه بوده‌اند؟
مطالب این کتاب، که در شش بخش تنظیم شده‌اند، بیانگر این پاسخ‌هاست:

۱. بنیان‌های اساسی حوزه و روحانیت شیعه در زمان پیامبر ریخته شده است. پیامبر

به آموزش اهتمام می‌ورزیدند و دیگران را به آن تشویق می‌کردند.

۲. سازمان متشکل حوزه و روحانیت شیعه در قرن چهارم و پنجم هجری شکل گرفت و مرجع حل مشکلات فقهی و اعتقادی شیعیان شد. کلینی، شیخ صدوق و ابن قولویه در این شکل‌گیری سهم داشتند، ولی نقش برجسته و اساسی با شیخ مفید، سید مرتضی و شیخ طوسی بود.

۳. سازمان روحانیت شیعه بر اساس عوامل دینی، جمعیتی و سیاسی شکل گرفت. عوامل سیاسی این شکل‌گیری عبارتند از: یکی ظهور دولت آل‌بویه که زمینه‌ساز تأسیس حوزه و حضور روحانیت شیعه شد، و دیگری موضع‌گیری‌ها و برخوردهای متعصبانه دیگر مذاهب با شیعیان، که آنان را واداشت در صدد تقویت و تمرکز خود باشند.

۴. سازمان روحانیت مانند سایر سازمان‌ها، ساختاری درونی دارد. این سازمان از ابتدای شکل‌گیری، نقش‌های آموزشی، تبلیغی، قضائی، سیاسی و اجتماعی داشته و در زمینه جمع‌آوری و توزیع وجوهات فعال بوده است. ارزش‌ها و اهداف این سازمان به گونه‌ای هستند که به گفته پارسونز، در مقبولیت اجتماعی آن نقش اساسی داشته‌اند.

۲. جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس

تألیف زینب متقی‌زاده، قم، مؤسسه شیعه‌شناسی، ۱۳۸۴، ۲۲۴ ص، وزیری، موضوع: اوضاع اجتماعی شیعیان خلیج فارس.

این کتاب در صدد پاسخ‌گویی به این سؤال اصلی است: «با توجه به جایگاه جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی شیعیان منطقه، نقش آنان در حاکمیت سیاسی چیست؟» مطالب این کتاب در چهار فصل تنظیم شده‌اند:

فصل اول درباره اندیشه‌ها، شعب و گستره تشیع می‌باشد.

فصل دوم درباره جغرافیای سیاسی منطقه خلیج فارس است. مؤلف در این فصل، چنین نتیجه‌گیری می‌کند که منطقه خلیج فارس چهار ویژگی دارد: حلقه ارتباطی سه قاره است و تنگه هرمز - یکی از سه تنگه مهم بین‌المللی - در آن واقع شده. بیش از سه چهارم مخازن نفتی جهان در آن وجود دارد. بازار مصرف خوبی برای کالاهای شیک خارجی است و مرکز جهان اسلام به شمار می‌رود.

فصل سوم - که فصل اصلی این کتاب به حساب می آید - جغرافیای سیاسی شیعیان عمان، عربستان، بحرین، عراق، قطر، امارات متحده عربی و کویت را مورد بحث قرار داده است. شیعیان حاشیه خلیج فارس در یک خط ساحلی، که تقریباً تمامی سواحل خلیج فارس را دربردارد، ساکن هستند و مهم ترین بخش های خلیج فارس در انحصار شیعیان است. شیعیان در ایران، عراق و بحرین اکثریت جمعیت را تشکیل می دهند و چهل درصد مردم کویت نیز شیعه اند. به لحاظ سیاسی، شیعیان این منطقه - غیر از شیعیان ایران - همواره تحت سیطره اقلیت سنی مذهب بوده و محرومیت های اقتصادی نیز بر آنان تحمیل شده است. شیعیان در بعضی از این کشورها، از حداقل آزادی های سیاسی و مذهبی محرومند و می توان گفت: شهروند درجه دو به حساب می آیند.

فصل چهارم «رستاخیز شیعی» نام دارد و مؤلف، آن را یک واکنش و اعتراض به محرومیت هایی می داند که در طول تاریخ، همواره بر شیعیان این مناطق تحمیل شده است. در این فصل، جنبش های شیعی عراق، عربستان، بحرین، قطر، عمان، امارات متحده و کویت مورد بحث قرار گرفته اند.

۳. سنت عزاداری و منقبت خوانی در تاریخ شیعه امامیه

تألیف مؤسسه شیعه شناسی، با مقدمه محمود تقی زاده داوری، قم، مؤسسه شیعه شناسی، ۱۳۸۴، ۱۴۴ ص، وزیری، موضوع: سوگواری مذهبی شیعیان.

این کتاب دو فصل دارد: فصل اول در مورد شیعه امامیه و عزاداری امام حسین علیه السلام از آغاز تا عصر صفوی است. در این فصل، این عنوان مورد بحث قرار گرفته اند: عزاداری در زمان پیامبر و در حادثه عاشورا، عزاداری امام سجّاد، امام باقر، و امام صادق علیهم السلام درباره امام حسین علیه السلام و عزاداری در محضر امام رضا علیه السلام.

فصل دوم در مورد سنت عزاداری حسینی و منقبت خوانی در میان مسلمانان است. این فصل حاوی این عنوان است: عزاداری پیامبر، خاندان یزید، اهل بیت علیهم السلام، شاعران مسلمان و مردم خراسان برای امام حسین علیه السلام؛ عزاداری در عصر آل بویه، و غزنویان؛

عزاداری مردم شام در آستانه حمله مغول؛ عزاداری مردم در عهد تیموریان و پس از آنان تاکنون؛ عزاداری ایرانیان در عصر قاجار؛ عزاداری مردم آسیای میانه، شبه قاره و جنوب شرق آسیا؛ عزاداری مردم افغانستان، کردهای سنی مذهب؛ عزاداری در قلمرو عثمانی و عزاداری در شمال آفریقا و قفقاز.

۴. تعدیل نابرابری‌های اجتماعی در دولت امام علی علیه السلام

تألیف جمعه‌خان محمدی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۳، ۲۲۰ ص، رقی، موضوع: اصلاحات اجتماعی امام علی علیه السلام.

این کتاب در اصل، رساله کارشناسی ارشد مؤلف بوده که با راهنمایی آقای دکتر محمود تقی‌زاده داوری و نظارت آقای دکتر محسن الویری در قم تدوین و دفاع شده است. در مقدمه آن آمده است که این کتاب گامی نخست در مطالعه جامعه‌شناسانه تاریخ اسلام است.

چهار فصل اول این کتاب درباره سیاست‌های خلفای پیش از حضرت علی علیه السلام در زمینه توزیع اجتماعی ثروت و قدرت است. هر یک از این فصل‌ها درباره نحوه توزیع ثروت و قدرت می‌باشد. منابع درآمدهای مالی خلفا نیز در این فصول بیان شده و اسامی کارگزاران آن‌ها و سیاست‌های آنان در توزیع قدرت بیان گردیده است. مؤلف در فصل چهارم به بررسی روند شکل‌گیری نابرابری‌های اجتماعی در دوران این خلفا پرداخته است.

سه فصل آخر این کتاب در مورد اصلاحات اجتماعی در دوران حکومت حضرت علی علیه السلام است. فصل پنجم سیاست‌های آن حضرت در زمینه توزیع اجتماعی ثروت و قدرت؛ فصل ششم تعدیل نابرابری‌های اجتماعی در دولت امام و فصل هفتم علل تغییر نظام سیاسی - اجتماعی غیرمتعادل دوران خلفا و شکل‌گیری نظام سیاسی متعادل در دولت امام علی علیه السلام است.

مؤلف در پایان، چنین نتیجه‌گیری می‌کند که خلفای پیش از حضرت علی علیه السلام

سیاست‌های نابرابری در زمینه توزیع ثروت و قدرت در پیش گرفتند که باعث شد در قشربندی اجتماعی، ساختاری نامتعادل و نامتوازن پیدا شود و فاصله اجتماعی بین طبقات افزایش یابد. اما امام علی علیه السلام با سیاست تساوی‌گرایانه در توزیع ثروت و قدرت، و اصل شایسته‌سالاری، فاصله طبقاتی را کاهش داد، نابرابری‌های اجتماعی را تعدیل کرد و جامعه را دارای ساختاری متعادل و متوازن نمود.

۵. مآخذشناسی توصیفی تاریخ تشیع امامیه در ایران

تألیف حسن حضرتی، تهران، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳، ۲۲۶ ص،
رقعی، موضوع: کتاب‌شناسی تشیع در ایران.

مؤلف کتاب‌های مورد نظرش را در دو بخش فارسی و غیرفارسی مورد توصیف قرار داده است. در بخش اول، ۸۲ کتاب و در بخش دوم، ۱۴ کتاب معرفی و توصیف شده‌اند. برخی از کتاب‌های بخش اول عبارتند از: فردوس التواریخ؛ تاریخ شیعه یا علل سقوط بنی امیه؛ تاریخ اجتماعی کاشان؛ سیر اندیشه‌های دینی در ایران؛ تاریخ انتشار تشیع در ایران؛ راز شیعه بودن ایرانیان؛ جامعه‌شناسی سیاسی تشیع اثناعشری؛ تطوّر حکومت در ایران بعد از اسلام؛ تشیع، مقاومت و انقلاب؛ تاریخ نهضت‌های دینی - سیاسی معاصر؛ تاریخ تشیع در ایران؛ مقدمه تحلیلی تاریخ تحولات سیاسی ایران؛ تحوّل گفتمان سیاسی شیعه در ایران؛ تجربه سیاسی اسلام، مقالات تاریخی - ژئوپلیتیک تشیع؛ تاریخ سیاسی تشیع تا تشکیل حوزه علمیه قم؛ زندگی فرهنگی و سیاسی شیعیان از حمله مغول تا صفویه، اسلام و ایران؛ ایران و انقلاب اسلامی.

کتاب‌های بخش دوم عبارتند از: ایران از منازعات دینی تا انقلاب؛ دین و سیاست در ایران؛ خمینی، انقلاب اسلامی و مذهب شیعه، اقتدار و فرهنگ سیاسی در تشیع؛ شیعه و دوران تکوینی تشیع دوازده امامی؛ اسلام شیعی و انقلاب در ایران؛ ایران تازه کیش؛ تشیع در ایران؛ تشیع و سیاست در ایران؛ روح‌الله خمینی، سیاست و حکومت نوین شیعه؛ روحانیت شیعه در ایران معاصر؛ اسلام شیعی از دین به سوی انقلاب؛ ادیان و انقلاب.

۶. چاپ و نشر شیعه در لبنان

تألیف استفان رزینی، ترجمه محمد نوری، تهران، هستی نما، ۱۳۸۳، ۱۹۲ ص، وزیری، موضوع: ناشران شیعه در لبنان.

متن این کتاب به زبان انگلیسی در برلین منتشر و در مؤسسه «مرجع نگار» ترجمه شده است. در این کتاب، برای گردآوری اطلاعات، از روش میدانی، و در تحلیل داده‌ها، از شیوه جدید علمی استفاده شده است. این کتاب چهار فصل دارد: در فصل اول، درباره هویت شیعیان لبنان و دورنمایی از انتشارات شیعه در لبنان بحث شده است.

فصل دوم در مورد ابعاد و ویژگی‌های چاپ و نشر شیعی لبنان است. در این فصل، ناشران شیعه را به سه قسم حرفه‌ای، آرمانگرا و تکثرگرا، و ناشران آرمانگرا را به آرمانگرایان عمومی و خصوصی تقسیم کرده و ذیل آن، آمار کتاب‌های منتشر شده توسط آنان را آورده است.

در فصل سوم، فعالیت‌های ناشران آرمانگرای شیعه را بیان کرده و انعکاس ادبیات آرمانگرا در آثار علمی و وضع اقتصادی ناشران آرمانگرا را نیز مورد بحث قرار داده است.

فصل چهارم این کتاب درباره شناسنامه ناشران حرفه‌ای، آرمانگرا و ناشران مرتبط با نشر شیعی لبنان است.

۷. نظریه‌های دولت در فقه شیعه

تألیف محسن کدیور، تهران، نشر نی، ۱۳۸۰، ۲۲۳ ص، رقعی، موضوع: ساختار دولت اسلامی.

این کتاب جلد اول از مجموعه اندیشه سیاسی اسلام است. مؤلف در این کتاب، کوشیده است آراء فقیهان را در باب سیاست و دولت استخراج و طبقه‌بندی نماید. وی در مقدمه، به این مباحث پرداخته است: مراحل چهارگانه تطوّر فقه سیاسی شیعه، هدف

بحث از نظریه‌های دولت، مباحث سلبی دولت و نظریه حسیه، طبقه‌بندی نظریه‌های دولت بر اساس مبنای مشروعیت سیاسی.

معرفی اجمالی نظریه‌های دولت در فقه شیعه مبحث اصلی این کتاب است که حاوی ده نظریه می‌باشد: ۱. سلطنت مشروع؛ ۲. ولایت انتصابی عامه فقیهان؛ ۳. ولایت انتصابی عامه شورای مراجع تقلید؛ ۴. ولایت انتصابی مطلقه فقیهان؛ ۵. دولت مشروطه (با اذن و نظارت فقیهان)؛ ۶. خلافت مردم با نظارت مرجعیت؛ ۷. ولایت انتخابی مقیده فقیه؛ ۸. دولت انتخابی مقیده فقیه؛ ۹. دولت انتخابی اسلامی؛ ۱۰. وکالت مالکان شخصی مشاع.

۸. غالیان، کاوشی در جریان‌ها و برایندها تا پایان سده سوم مؤلف نعمت‌الله صفری فروشانی، مشهد، آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۷۸، ۴۱۲ ص، وزیری، موضوع: غلات شیعه.

این کتاب، که اصل آن رساله پایان‌نامه کارشناسی ارشد برای ارائه به دانشگاه قم بوده، با راهنمایی استادان محترم دکتر صادق آئینه‌وند و حجة الاسلام محمدعلی مهدوی‌راد نوشته شده است.

فصل اول این کتاب کلیاتی درباره معنای «غلو» و اقسام آن است. فصل دوم درباره غلات در تاریخ است. مؤلف در این فصل، غلات را به دو دسته بزرگ تقسیم کرده است:

۱. غالیانی که به نام رهبران خود معرفی شده‌اند و ۳۴ فرقه‌اند.
۲. غالیانی که نامشان از عقایدشان گرفته شده و ۲۴ فرقه‌اند. ذیل این فصل، موضع‌گیری امامان شیعه در برابر این غالیان است.

فصل سوم درباره عقیده و عمل غالیان است. در این فصل، شش عقیده خاص اینان مورد بحث قرار گرفته است: الوهیت اشخاص، نبوت ائمه، حلول، تناسخ، تشبیه و تفویض. غالیان در پنج عقیده با شیعه مشترکند: وصایت حضرت علی علیه السلام، مهدویت،

رجعت، بداء و تأویل قرآن.

فصل پایانی کتاب در مورد تأثیرات غالبان بر تاریخ شیعه است و آثار زیان‌بار عقاید و رفتار اینان در تاریخ شیعه مورد بحث قرار گرفته است.

۹. نخستین اندیشه‌های شیعی (تعالیم امام محمد باقر علیه السلام)

تألیف ارزینا آر. لالانی، ترجمه فریدون بدره‌ای، تهران، نشر و پژوهش فرزانه‌روز، ۱۳۸۱، ۲۰۸ ص، وزیری، موضوع: زندگی، موضع‌گیری‌ها و سخنان امام باقر علیه السلام.

این کتاب در اصل، رساله پایان‌نامه دکتری نگارنده به زبان انگلیسی بوده است که در سال ۱۳۸۱ برنده جایزه «کتاب ولایت سال» جمهوری اسلامی ایران شده و نخستین توصیف نظام‌مند از زندگی، کارها و تعلیمات امام باقر علیه السلام به حساب می‌آید.

این کتاب هفت فصل دارد و عناوین آن عبارتند از: مقدمه؛ اندیشه امامت پیش از امام محمد باقر علیه السلام؛ جنبه‌هایی از زندگی و سیره آن امام؛ نظریات ایشان درباره بعضی از مسائل کلامی؛ امام محمد باقر علیه السلام در حوزه‌های اهل حدیث؛ و سهم ایشان در فقه شیعه.

۱۰. تشیع و مشروطیت در ایران و نقش ایرانیان مقیم عراق

تألیف عبدالهادی حائری، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۴، ۴۰۰ ص، وزیری، موضوع: نقش تشیع در مشروطیت ایران.

نویسنده ابتدا اصل این کتاب را به زبان انگلیسی در سال ۱۳۵۲ نوشته و پس از بازنویسی، آن را به فارسی ترجمه کرده است. هدف اصلی او در این کتاب، آن است که واکنش رهبران مذهبی را در برابر انقلاب مشروطیت در چارچوب فعالیت‌های مشروطه‌خواهی و نوشته‌های سیاسی مرحوم نائینی مورد بررسی قرار دهد.

این کتاب حاوی شش فصل است که عناوین آن‌ها عبارتند از: ۱. ریشه‌های فکری مشروطیت در ایران؛ ۲. موضع رهبران مذهبی شیعه در برابر دستگاه سیاست؛ ۳. زندگی‌نامه نائینی و نقش رهبران مذهبی در سیاست؛ ۴. ریشه‌های فکری نوشته‌های

سیاسی نائینی؛ ۵. انواع حکومت‌های استبدادی و مشروطه؛ ۶. کارکرد نظام مشروطه. مؤلف محترم معتقد است: در خلال رشد اندیشه‌های نو سیاسی در ایران، چهارگونه اندیشمند آمده‌اند که می‌توان آنان را این چنین دسته‌بندی کرد:

۱. هواخواهان بی‌قید و شرط نظام‌های غیر دینی؛ مثل آخوندزاده و طالب‌اف؛
۲. سکولاریست‌های اهل توافق؛ مثل ملک‌خان و مستشارالدوله تبریزی؛
۳. نوگرایان مذهبی محافظه‌کار؛ مانند شیخ فضل‌الله نوری، شیخ عبدالنبی نوری و - با تفاوت‌هایی جدید - سید محمدکاظم طباطبائی یزدی؛
۴. مذهبی‌های علاقه‌مند به تغییرات بیشتر، اغماض بیشتر و آشتی‌گرایی بیشتر؛ مانند سید محمدکاظم خراسانی، مازندرانی، بهبهانی، نائینی و - با تفاوت‌هایی چند - سید محمد طباطبائی.

در این کتاب، بیشترین تحقیق مؤلف در مورد قشر چهارم می‌باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پښتونستان د علومو او مطالعاتو فریښکې
پرتال جامع علومو انسانی